

Видання присвячене
115-й річниці Одеської національної академії харчових технологій
та 5-й річниці Навчально-наукового інституту прикладної економіки
та менеджменту імені Г. Е. Вейнштейна

АДАПТИВНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ
ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ
ПРОМИСЛОВОСТІ В УМОВАХ
МІНЛИВОГО СВІТУ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Одеська національна академія харчових технологій
НАУКОВА ШКОЛА
«Забезпечення функціонування та розвитку системи економічної
безпеки держави та суб'єктів господарської діяльності»

АДАПТИВНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В УМОВАХ МІНЛИВОГО СВІТУ

*Матеріали
наукового симпозіуму
з міжнародною участю
19 травня 2017 року*

За редакцією **О. І. Павлова**

Одеса
«Астропринт»
2017

- A28 **Адаптивні стратегії розвитку підприємств харчової промисловості в умовах мінливого світу : матеріали наукового симпозиуму з міжнародною участю (19 травня 2017 р., м. Одеса) / Наукова школа «Забезпечення функціонування та розвитку системи економічної безпеки держави та суб'єктів господарської діяльності» ; за ред. О. І. Павлова ; Одеська національна академія харчових технологій. — Одеса : Астропринт, 2017. — 232 с.**
ISBN 978–966–927–252–2

У збірнику подано тексти доповідей учасників наукового симпозиуму, які представляють науково-дослідні установи, вищі навчальні заклади України та зарубіжних країн. У них обґрунтовано теоретичні та методологічні засади, інструменти, механізми та напрями стратегічного управління сталим та безпечним розвитком підприємств харчової промисловості в умовах мінливого середовища господарювання.

Видання розраховане на наукових співробітників, викладачів, докторантів, аспірантів, студентів, економістів, менеджерів, маркетингологів та інших фахівців галузі харчової промисловості.

УДК 338.439(063)

ISBN 978–966–927–252–2

© Одеська національна академія
харчових технологій, 2017

Павлов О. І. ВІТАЛЬНЕ СЛОВО	11
--	----

Тематичний напрям 1

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ
СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ
ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ**

Андрєєва Н. М., Зінковська Д. В.

Маркетингова діагностика експортного потенціалу підприємств агропродовольчої сфери як інструмент прийняття стратегічних рішень	13
--	----

Антоненко М. Н.

Новая политическая идеология эволюции предприятий АПК Беларуси	18
--	----

Дідух С. М.

Основні принципи і напрями розвитку агропродовольчої сфери України	23
--	----

Коваленко О. В.

Щодо стратегічних пріоритетів державної продовольчої політики в умовах сьогочасних викликів	26
---	----

Крисанов Д. Ф.

Теоретичні засади і прикладні аспекти формування європейської моделі харчової безпеки в аграрному секторі економіки України	30
---	----

Кулаковська Т. А.

Системний підхід до регулювання сталого та збалансованого розвитку агропродовольчої сфери України	47
---	----

Пармакли Д. М., Дудогло Т. Д.

Примеры графического метода исследований в экономике ...	52
--	----

Іртищева І. О.

Еколого-економічні проблеми використання води
в харчовій промисловості 215

Мартинюк О. М.

Адаптивний механізм екологізації інноваційної діяльності
підприємств агропродовольчої сфери України: стратегічні
та проблемні питання впровадження 218

Меглей В. І.

Екологічні складові якості агропродовольчої продукції 222

Щурик М. В.

Екологічні пріоритети підприємств харчової промисловості
в агропромисловому комплексі 226

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

Шановні друзі!

Проведення нашого наукового симпозіуму співпало у часі зі знаменними подіями — 115-ю річницею Одеської національної академії харчових технологій та п'ятиріччям з утворення Навчально-наукового інституту прикладної економіки та менеджменту імені Г. Е. Вейнштейна (ННІПЕтаМ) й наукової школи «Забезпечення функціонування та розвитку системи економічної безпеки держави та суб'єктів господарської діяльності».

За останні п'ять років в рамках тематики наукової школи підготовлено та захищено 4 докторських (2 було підготовлено на кафедрі економіки промисловості, а захищено на створеній на її базі кафедрі управління бізнесом; по 1 — на кафедрах менеджменту і логістики та маркетингу, підприємництва і торгівлі) та 17 кандидатських (по 5 — на кафедрах економіки промисловості, менеджменту і логістики, обліку і аудиту, 2 — на кафедрі маркетингу, підприємництва і торгівлі) дисертацій. За участю викладачів, докторантів, аспірантів, студентів академії, вітчизняних та зарубіжних науковців видано 16 колективних (6 — на кафедрі менеджменту і логістики, по 5 — на кафедрах обліку і аудиту та економіки промисловості, 1 — на кафедрі маркетингу, підприємництва і торгівлі) та 7 індивідуальних (6 — на кафедрі економіки промисловості, 1 — на кафедрі менеджменту і логістики) монографій. З 2012 року проведено 4 міжнародних науково-практичних конференцій, а також наукові конференції, симпозіум, семінар, 4 колоквиуми з міжнародною участю. За підсумками їх роботи видано 1 монографію та 10 збірників тез доповідей.

В нашому науковому симпозіумі взяли участь наукові співробітники, викладачі, докторанти, аспіранти, студенти, державні службовці чотирьох зарубіжних країн та десяти міст України, які представляють Державну установу «Інститут економіки та прогнозування» НАН

України, Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, Інститут продовольчих ресурсів НААН, вищі навчальні заклади нашої країни, органи державної влади.

Наша діяльність в рамках тематичної спрямованості наукової школи є свідченням її користі для науки та чималого значення для вітчизняної практики господарювання.

Бажаю усім подальшої плідної роботи, творчості та натхнення.

З найкращими побажаннями
керівник наукової школи, завідувач
кафедри економіки промисловості ОНАХТ,
перший директор ННІПЕтаМ,
доктор економічних наук, професор
Павлов Олександр Іванович

Тематичний напрям 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Н. М. Андрєєва

*д-р екон. наук; головний науковий співробітник Інституту проблем ринку
та економіко-екологічних досліджень НАН України, м. Одеса, Україна*

Д. В. Зіньковська

*аспірантка кафедри маркетингу Одеського національного економічного
університету, м. Одеса, Україна*

МАРКЕТИНГОВА ДІАГНОСТИКА ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРИЙНЯТТЯ СТРАТЕГІЧНИХ РІШЕНЬ

Сучасна економічна ситуація в Україні характеризується посиленням ролі процесів інтеграції, глобалізації, соціалізації, інформатизації та екологізації виробництва. Це призводить до того, що ключовим вектором розвитку вітчизняних підприємств стає зовнішньоекономічна діяльність. Від можливостей підприємств до участі у міжнародній економічній співпраці залежить динаміка розвитку економіки України в цілому. Цей принцип є актуальним для усіх галузей економіки, проте доцільним є виділення провідної, стратегічної галузі, зрушення у якій сприятимуть розвитку і суміжних сфер. Такою галуззю може бути агропромисловий комплекс економіки України. Продукція, що випускається підприємствами агропродовольчої сфери, користується попитом серед споживачів на міжнародному ринку. Зробити такий висновок можливо після аналізу показників структури експорту та імпорту. Частка експорту продукції агропромислового комплексу України за період з 2006 по 2015 роки зросла з 11,86 % до 38,19 %, тобто більше ніж у 3 рази. В той час як імпорт зріс за той самий період із 7 % до 9,3 % [1, с. 7].

Саме тому більшого значення набуває вивчення поняття експортного потенціалу підприємства, інструментарію його дослідження та оцінки, а також методів керування ним. На нашу думку, ефективними

5. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів [Електронний ресурс] : Закон України від 23.12.1997 № 771/97-ВР. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/771/97-вр>
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо харчових продуктів [Електронний ресурс] : Закон України від 22.07.2014 № 1602-VII. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1602-18>
7. Павлов О. І. Агроекономічний, фізоекономічний, соціоекономічний та руралістичний підходи до дослідження сільських територій / О. І. Павлов // Економіка АПК. — 2016. — № 1 (255). — С. 56–63.

М. В. Щурик

д-р екон. наук, професор; завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування Університету Короля Данила, м. Івано-Франківськ, Україна

ЕКОЛОГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В АГРОПРОМИСЛОВМУ КОМПЛЕКСІ

Запровадження ринково орієнтованої моделі в економічні процеси, пов'язані з подальшим розвитком підприємств харчової промисловості, значною мірою змінило модель і механізми пріоритетності. Передусім, це стосується аграрних підприємств, які займаються переробкою продукції, котра генерується сільським господарством. Йдеться про харчові підприємства, котрі організовують виробничий процес на сировині, що продукується рослинницькою й тваринницькою підгалузями сільського господарства. В першу чергу, це стосується овочів, фруктів, зернових і технічних культур, а також тваринницької продукції.

Ретроспективний аналіз досліджень багатьох відомих вітчизняних і зарубіжних учених засвідчує, що успішна діяльність (фінансова, соціальна, екологічна) значною мірою залежить від злагодженості, співпраці між підприємствами переробки (покупці сільгосппродукції) і аграрними господарствами (виробники сільгосппродукції). Ринкова модель господарювання зробила цей взаємозв'язок деструктивним, хаотичним, непередбачуваним, безсистемним. В кінцевому рахунку втрачаються можливості перспектив розвитку підприємств-постачальників і підприємств переробки сільськогосподарської продукції. В результаті чого вітчизняний продовольчий ринок заповнюється продукцією підприємств харчової промисловості, що завозиться із-за меж України. В той же час світова кон'юнктура сприятливо склада-

ється для підвищення ролі аграрного сектора в структурній політиці України. Так, до 2030 року на світовому ринку попит на продовольство зросте на 30–40 % [4, с. 37]. Очевидним є те, що раніше напрацьований і розірваний взаємозв'язок між підприємствами харчової промисловості і сільськогосподарськими товаровиробниками потрібно відновити та сформувати на якісно нових засадах

Дослідження засвідчують, що успішність функціонування виробників і переробників сільськогосподарської продукції нині не визначається лише обсягами придбаного, переробленого та реалізованого товару. Йдеться про якісно нові структурні зрушення, котрі диктуються ринком кінцевої переробленої продукції. Передусім, це стосується чистоти, екології продукції переробки підприємств харчової промисловості. До речі, якість виробу на кінцевому етапі його споживання визначається екологічною складовою, котра залежить від фізичного, хімічного, біологічного складу сільськогосподарської продукції, котра реалізується підприємством харчової промисловості

Наповнення ринку сировини продукцією, переробка і споживання котрої не загрожує здоров'ю людини, як засвідчує досвід країн ЄС, часто здійснюється завдяки нарощуванню обсягів виробництва органічної аграрної продукції. Аналіз засвідчує, що з кожним роком продуценти сільськогосподарської продукції в Україні розширюють площі, призначені для вирощування екологічно безпечної сільськогосподарської сировини. З нарощуванням обсягів виробництва органічної сільськогосподарської сировини наступним логічним кроком є розвиток переробної галузі. Це природний і неминучий процес створення додаткової вартості в аграрному бізнесі та диверсифікації ризиків, у зв'язку зі збутом органічної продукції [5, 65].

Інтенсифікація розвитку виробництва органічної продукції та її переробка підприємствами харчової промисловості, котрі органічно входять до складу АПК, потребує, передусім, каталізувати обсяги фінансування заходів, спрямованих на поліпшення екології, маркетингової діяльності. Узгодження (приведення у відповідність) екологічних потреб і пропозицій, споживчих запитів і готовності товаровиробників вкладати кошти в екологізацію має реалізовуватись завдяки використанню адекватних ринкових механізмів [3, с. 60]

Йдеться про формування не адміністративних, а ринкових відносин між партнерами бізнесу, котрі організаційно пов'язані на ринку товарів, про нові пріоритети, які нині домінують у багатьох європейських країнах та залишаються недостатньо розвинутими в Україні.

Дослідження засвідчують, що запровадження екологічних пріоритетів у розвитку підприємств харчової промисловості потребує запровадження комплексного, інтегрованого підходу, котрий передбачає участь в ньому трьох основних груп учасників (рис.).

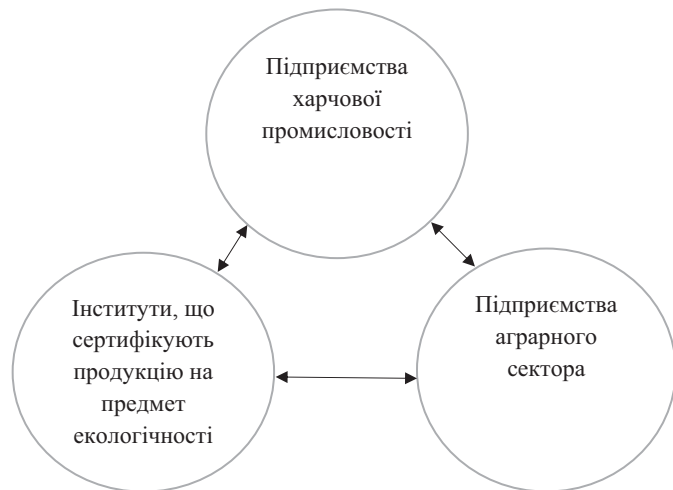

Рис. Взаємозв'язок між учасниками генези екологічно чистої продукції

Первинною ланкою, котра слугує фундаментом виробництва екологічно чистої сільськогосподарської продукції, є сільськогосподарські підприємства, котрими виробляється сировина для підприємств харчової промисловості.

Дослідження засвідчують, що не всі сільськогосподарські підприємства займаються виробництвом екологічно чистої (органічної) продукції. Нині абсолютна більшість аграрних господарств пріоритетом своєї діяльності вважають перманентне нарощування обсягів валового виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції. Передусім, це стосується великих корпоративних аграрних підприємств (агрохолдингів), якими в Україні забезпечується майже 80 % реалізацій сільськогосподарської продукції на експорт. За результатами продажу власники цих компаній одержують надприбутки. Корпоративний сектор виробляє вузький спектр експортно орієнтованої продукції, що не потребує затрат ручної праці (зернові, кукурудза, соняшник, ріпак). Економічна діяльність агрокорпорації орієнтована не тільки на отримання прибутку, а й ренти [2, с. 72].

Незважаючи на загалом позитивну динаміку діяльності в аграрному секторі агрохолдингів, зокрема, зростання обсягів реалізації сировини, фінансових надходжень, їхню організацію процесу виробництва вважати однозначно позитивною не можна. По-перше, цими підприємствами практично не виробляється екологічна чиста продукція; по-друге, використання орендованих ними сільськогосподарських земель призводить до зростання засміченості й забрудненості земельних ділянок; по-третє, технології, що використовуються агропідприємствами, базуються на надмірному внесенні у ґрунт мінеральних добрив, гербіцидів і отрутохімікатів; по-четверте, виробнича діяльність організовується лише в рослинницькій галузі, що спричиняє структурні диспропорції між рослинництвом і тваринництвом, оскільки ускладнюється відтворення природної родючості ґрунтів як першооснови виробництва екологічно чистої продукції. Таким чином, великі корпоративні агропідприємства не можуть бути постачальниками сільськогосподарської сировини для підприємств харчової промисловості, котрі за результатами її переробки випускають екологічно чисту продукцію.

На нашу думку, нині найбільш потенційними виробниками виробництва екологічно чистої продукції у вітчизняному аграрному секторі можуть стати фермерські і приватні підприємства, а також господарства населення. Йдеться не про всіх, а лише частину з них, що потенційно зможуть і хочуть організувати виробництво рослинницької й тваринницької продукції без використання шкідливих і небезпечних інгредієнтів, на основі, котра формується, як правило, самою природою. Аналіз засвідчує, що в вітчизняній аграрній сфері частина із них уже нині займається виробництвом органічно чистої продукції, котра частково постачається на підприємства харчової промисловості. Однак, оцінити однозначно позитивно організацію виробництва екологічно чистої сировини агропідприємствами не можна, оскільки цей процес залишається поза увагою адекватних державних структур.

Д. Родрік, американський економіст, що займався проблемами промислової політики, зазначив, що зусилля держави мають спрямовуватися не на окрему галузь чи певний сектор ринку, а на конкретний вид діяльності — чи то нова технологія, новий товар або послуга, особливий спосіб навчання. Державної підтримки потребують саме інноваційні для певної економіки напрями діяльності, а не ті, що вже існують [1]. Таким чином, держава та регіональні її структури на місцях повинні розробити та забезпечити організаційно, кадрово,

фінансово програму (концепт) становлення, розвитку та підтримки агропідприємств, господарств населення, котрі можна залучити для потреб розширення виробництва екологічно чистої сільськогосподарської продукції як сировини для виробництва екологічно чистих харчових товарів. Наголошуємо на тому, що за інших умов спрямувати діяльність підприємств харчової промисловості на виробництво інноваційної продукції, одним їх індикаторів якої стане економічна безпечність, практично не представляється можливим.

Судячи з даних, наведених на рисунку, в процесі організації виробництва екологічно чистої продукції (товару) одним із обов'язкових учасників є інститути, котрі повинні займатися сертифікацією сільськогосподарської сировини й кінцевого продукту. В Україні донині не одержали достатнього поширення й розвитку інститути, котрі би займалися оцінюванням та організацією контролю за якістю продукції. Мова йде про продукцію, котру вирощують й постачають як сировину для потреб харчової промисловості. Відсутніми в абсолютній своїй більшості залишаються вони також для підприємств переробки.

В Україні нині існує лише обмежена кількість сертифікованих установ, які використовують у процесі оцінки якості сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки критерії, котрі використовують країни ЄС. Втім, з розширенням ринків збуту, прагненням підприємств АПК інтегруватись до організації виробництва чистої продукції (товарів харчової промисловості) за останні два роки спостерігаються позитивні організаційні зрушення в цьому процесі. Однак не всі вони будуються відповідно до критеріїв і вимог сертифікацій, що використовуються країнами Європи і світу. Маркування, що іноді здійснюються підприємствами — виробниками сировини і підприємствами, що забезпечують їх переробку, — «Екологічно чистий продукт». «Виготовлено без використання ГМО» — часто є продуктом високого їх творіння, рекламою відділів маркетингу.

Дослідження засвідчують, що подолання хаосу, невизначеності, безсистемності в процесах, пов'язаних з виробництвом екологічної сировини та продуктами її переробки, стане можливим завдяки виробленню та затвердженню законодавчо на державному й місцевому рівнях обов'язкових вимог і правил, адекватних інститутів, які би не лише здійснювали оцінювання якості, а й контролювали її. Звісно, що до цього процесу слід залучати обов'язково громадськість, активістів, контролюючі органи, суб'єктів, які безпосередньо задіяні в цьому процесі.

Література

1. Rodrik D. Industrial Policy for the Twenty-First Century [Електронний ресурс]. / D Rodrik. — Режим доступу: <<https://www.sss.ias.edu/files/pdfs/Rodrik/Research/industrial-policy-twenty-first-century.pdf>>
2. Бородіна О. М. Науково-прикладні засади реконструктивного розвитку сільського господарства та села в Україні / О. М. Бородіна // Екон. і прогнозув. — 2016. — № 4. — С. 70–80.
3. Ілляшенко С. М. Маркетингові засади впровадження екологічних інновацій: монографія / С. М. Ілляшенко. — Суми: ТОВ «Друкарський дім «Папірус», 2013. — 184 с.
4. Новий світовий економічний порядок та глобальні виклики для України: монографія / За наук. ред. А. І. Крисоватого та Є. В. Савельєва. — Тернопіль: ТНЕУ, 2014. — 411 с.
5. Шпак М. Г. Мотивація розвитку органічного виробництва в Україні / М. Г. Шпак // Економіка України. — 2015. — № 7(636). — С. 58–71.

Наукове видання

**АДАПТИВНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ
ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ
ПРОМИСЛОВОСТІ В УМОВАХ
МІНЛИВОГО СВІТУ**

*Матеріали
наукового симпозиуму
з міжнародною участю
19 травня 2017 року*

Відповідальність за інформацію,
викладену в публікаціях, несуть автори

Українською та російською мовами

Завідувачка редакції *Т. М. Забанова*
Редактор *Н. Я. Рихтік*
Технічний редактор *М. М. Бушин*
Дизайнер обкладинки *В. І. Костецький*
Коректор *І. В. Шепельська*

Формат 60х84/16. Ум. друк. арк. 13,49.
Тираж 300 прим. Зам. № 188 (42).

Видавництво і друкарня «Астропринт»
65091, м. Одеса, вул. Разумовська, 21
Тел.: (0482) 37-07-95, 37-14-25, 33-07-17, (048) 7-855-855
e-mail: astro_print@ukr.net; www.astroprint.ua; www.stranichka.in.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1373 від 28.05.2003 р.